

ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛАТЛАРАРО ТУТУВЛИК ВА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИКНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12506430>

Аллоҳберган Аллоберганов

Имом Бухорий номидаги Тошкент ислом институти

Ўқитувчи

+998935105336

Мамлакатимизда олиб борилаётган кенг кўламли ислохотлар марказида, аввало, инсон манфаати, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш мақсади туради. Фуқаролар манфаатларини фақатгина тинчлик ва осойишталик, ўзаро ҳурмат, меҳр-оқибат ва ҳамжихатлик муҳитини яратиш орқали таъминлаш мумкин.

Ўзбекистонда аҳолининг кўп миллатли бўлишига ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг қулай омили сифатида қаралмоқда. Ижтимоий ва иқтисодий барқарорликни сақлаш, динлараро ва миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш ҳисобига халқаро майдонда Ўзбекистоннинг обрўси ошиб бормоқда.¹⁰⁷

Ўзбекистон Республикаси Президентининг мазкур ташаббуси Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо 193 та давлат томонидан кенг қўллаб-қувватланди ва 2018 йил 12 декабрь куни “Маърифат ва диний бағрикенглик” тўғрисидаги резолюция қабул қилинди. Ушбу “Маърифат ва диний бағрикенглик” резолюция дуне жамоатчилигини безовта қилаётган терроризм, экстремизм, зўравонлик, мурасасизлик каби бугунги куннинг ўткир муаммоларига ечим сифатида илм-маърифат, ўзгаларга адолатли ва бағрикенг ёндашув ҳамда тинчликпарвар сиёсатни тарғиб қилиши билан муҳим аҳамият касб этади. “Маърифат ва диний бағрикенглик тўғрисидаги резолюция глобал таҳдидларга қарши курашишнинг самарали воситаси сифатида маърифат, таълим-тарбия масаласини илгари сургани билан, айниқса муҳимдир.

Жамият ҳаракатдаги жараён сифатида муайян мақсадларни қамраб олувчи стратегик йўналишга эга бирлик экан, у доимо тараққиётнинг оптимал моҳиятидан манфаатдор бўлган сиёсий етакчининг диққат марказида бўлиб келган. Шу нуқтаи назардан Ўзбекистон Республикаси

¹⁰⁷ "Янги Ўзбекистон" газетаси №236 8.12.2020 й.

Президенти томонидан Ҳаракатлар стратегиясининг қабул қилиниши миллий тараққиётни таъминлашда янги босқич бўлди. Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда: “Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар миллий давлатчилик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни, давлатимиз чегаралари дахлсизлигини, жамиятда қонун усуворлигини, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик муҳитини таъминлаш учун муҳим пойдевор бўлди, халқимизнинг муносиб ҳаёт кечириши, фуқароларимизнинг бунёдкорлик салоҳиятини рўёбга чиқариш учун зарур шарт-шароитлар яратди”.¹⁰⁸ Мустақиллик ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида, жумладан, маънавий ҳаётдаги янгилаш жараёнини, туб ўзгаришлар даврини бошлаб берди. Динга бўлган муносабат ижобий томонга ўзгарди: собиқ совет тизимининг динга атеистик ҳужумкорлик сиёсатига барҳам берилди, виждон эркинлиги қонун орқали қафолатланди.

Дин ва дунёвий давлат орасидаги муносабат ҳақида гап кетар экан, унинг асосида энг аввало диннинг давлатдан ажратилиши тамойили ётишини таъкидлаш зарур. Бу ҳақда Конституциямизнинг **61-моддаси**да шундай дейилади: «Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган ҳамда қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди»¹⁰⁹.

Мазкур моддада муҳим аҳамиятга эга қоидалар мустаҳкам қўйилган. Биринчидан, диний ташкилотлар қайси конфессияга тааллуқлилигидан қатъи назар, бир хил ҳуқуқий майдонда фаолият олиб борадилар. Бугунги кунда республикада 15 та ноисломий конфессияга мансуб 186 та ташкилот эмин-эркин фаолият олиб бораётгани ҳам бунинг амалий ифодасидир. Иккинчидан, диний бирлашмалар фаолиятини ташкил этиш уларнинг ички иши ҳисобланади ва давлат назоратидан ҳолидир.

Шу билан бирга, диний ташкилотлар давлатдан ажратилган бўлса-да, бу диннинг жамиятдан ажратилганини англамаслигини таъкидлаш зарур. Зеро, бирор динга эътиқод қилувчи фуқаролар ҳам жамиятнинг таркибий қисми ва шу сабабли дин фуқаролик жамиятида ўз мавқеига эга бўлади.

Дин ва жамият ҳаётидаги диалектик алоқадорликдан дин ва дунёвий давлат муносабатини белгилаб берувчи бошқа бир тамойил – дин соҳасида

¹⁰⁸ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор уналиши буйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ 47-сонли фармони

¹⁰⁹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2003. – Б. 13.

кечаётган ўзгаришларни ҳолис ва илмий ўрганиш, башорат қилиш, ва шундан келиб чиқиб, ижобий жараёнлар ривожига янада кенгроқ имконият яратиш, салбий ҳолатларнинг олдини олишдир.

Давлатнинг динга бўлган муносабатини ифодаловчи яна бир тамойил шундан иборатки, давлат динни халқ маънавиятининг узвий қисми сифатида тан олади. Шундан келиб чиқиб, унинг ривожига учун тегишли шарт-шароит яратишга ҳаракат қилади.

Дунёвий давлатнинг динга бўлган муносабатида диндорларнинг ҳуқуқий мақоми ва давлат томонидан ўтказилаётган тадбирларда диний конфессиялар ҳақидаги қонунларнинг ҳаётга татбиқ этилишидек икки муҳим жиҳат ҳам бор.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида бу масалалар ўз ечимини тошган ва у дунёдаги ривожланган мамлакатлардаги ҳуқуқий-меъёрий талабларга тўла жавоб беради. Ҳар қандай динга эътиқод қилувчи ва ҳеч қандай динга эътиқод қилмайдиган кишилар учун бир хилдаги шартлар қўйилишини таъминловчи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг **31-моддасида**, жумладан, шундай дейилади:

«Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди»¹¹⁰.

Давлатнинг динга муносабатидаги асосий хусусияти – бу диннинг сиёсатга аралашмаслиги. Зеро, ҳар қандай дин, биринчи ўринда маънавий-ахлоқий жиҳатни ўз ичига олади.

Ҳеч қайси дин ўзида халқнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий жиҳатларининг барчасини қамраб олишга даъвогарлик қилмайди. Акс ҳолда у дин бўлмай қолади. Худди шу асосда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг **57-моддасида диний-сиёсий партиялар тузиш тақиқланган**¹¹¹.

Ўзбекистон давлатининг дунёвийлик, диний бағрикенглик, барча динларга бир хилда муносабат, жамият тараққиётида дин билан ҳамкорлик қилиш хусусиятлари ушбу тамойил асосида амалга оширилади. Чунки, конституциявий дунёвий-маърифий давлатда виждон эркинлиги қонуни диний эътиқоди ва дунёқарашидан қатъи назар, сиёсий хоҳишларини билдиришда барча фуқароларнинг тенг иштироки тамойилига риоя қилади.

¹¹⁰ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2003. – Б. 8.

¹¹¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2003. – Б. 12.

«Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонун. Ушбу қонун 1991 йилда қабул қилинган бўлиб, 1993 йилда киритилган баъзи қўшимча ва ўзгартиришлар билан 1998 йилга қадар амалда бўлиб келди.

1990-йилларнинг бошларида ҳукуматимиз томонидан берилган имкониятларнинг суистеъмол қилиниши, масжид қуриш кампанияга айланиб кетиши оқибатида уларнинг сони 89 тадан 5000 тагача етди. Уларнинг аксарияти ҳужжатлари тўлиқ расмийлаштирилмаган, малакали имомлар билан таъминланмаган (95,8% диний маълумотсиз) ва зарур шароитлар бўлмаган ҳолда фаолият юргизиб, турли «пешво»лар масжидларни ўз уяларига айлантиришга ҳаракат қилдилар.

Баъзи диний ташкилотларнинг раҳбарлари хорижий фуқаролар бўлиб, аслида ҳеч қандай диний маълумотга эга бўлмай, молиявий ёрдам кўрсатиш ҳисобига республикамиз ҳудудидаги диний ташкилотларга раҳбарлик қилиб олиб, миссионерлик фаолияти билан шуғулланар эдилар. Уларнинг асосий мақсади турли йўллар ва усуллар билан билан ўз сафларини маҳаллий миллат вакиллари ҳисобига кенгайтиришдан иборат эди.

Давр талаблари асосида «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонунни тубдан ўзгартириш зарурати туғилди ва 1998 йил 1 майда у янги таҳрирда қабул қилинди.

Киритилган ўзгартиришлар нималардан иборат эди? Жумладан, Қонуннинг **8-моддасига** асосан, диний ташкилотлар 18 ёшга тўлган ва республика ҳудудида доимий яшаётган 100 нафардан кам бўлмаган Ўзбекистон фуқаролари ташаббуси билан тузилиши, муайян конфессияга қарашли диний ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва йўналтириб бориш учун уларнинг республика бўйича ягона марказий бошқарув органи тузилиши мумкинлиги ҳақидаги қоида мутахкамлаб қўйилди.

Шунингдек, тегишли диний маълумотга эга бўлган Ўзбекистон фуқаролари диний ташкилотларнинг раҳбарлари этиб сайланишлари, бундай лавозимга хорижий фуқаролар номзодлари Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита билан келишиб олиниши белгилаб қўйилди¹¹². Инсоният тарихи турли миллат ва диний эътиқодга мансуб одамлар юз йиллар мобайнида бир оила каби иноқликда яшаганлари борасидаги мисолларни ҳам билади. Минг йиллар давомида турли туман дин, маданият ва турмиш тарзига эга бўлган халқларнинг биргаликда яшаши

¹¹² Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида (янги таҳрири) Ўзбекистон Республикаси Қонуни. Т.: 1998. – Б. 8.

ҳамкорлиги маркази бўлган Ўзбекистон буни инкор этиб бўлмайдиган тасдиғидир. Қадим замонлардан бу ерда мусулмончилик, насронийлик, яҳудолик, буддийлик ва башқа кўхна динлар нафақат бирга яшаган, балки бир-бирини тўлдирган, бойитган. Айнан шу заминда юз йиллар давомида дунё маданиятларининг катта миқёсдаги бир-бирини бойитиш жараёни рўй берган.

Ўзбекистон кўп миллатли давлат бўлиб, 136 миллат ва элат вакиллари истиқомат қилмоқда. Улар нафақат турли тилларда сўзлашади, балки турли динларга эътиқод қиладилар. Ҳозирда Республикада турли миллатлар ва элат вакиллари диний урф-одатлар, анъаналар ва кадриятларни сақлаб қолиш учун етарли шарт-шароит яратилган. “Ўзбекистон Республикаси ўз худудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларни ривожланиши учун шароит яратади”¹¹³.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Бағрикенглик тамойиллари Декларацияси. – Т.; 2002.
2. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси. – Инсон ҳуқуқлари тўғрисида халқаро билль. Т.: Адолат, 1992.
3. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2003
4. Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги (янги таҳрири)» Қонуни. – Т.; Адолат, 1998.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор уналиши буйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ 47-сонли фармони.
6. "Янги Ўзбекистон" газетаси №236 8.12.2020 й.
7. Ислон: бағрикенглик ва мутаассиблик. – Т.; ТИУ. 1998.

¹¹³ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: Ўзбекистон. 1995. –Б. 5.